

PİRLEPE'NİN İLK OSMANLI TAHRİRLERİ*

Feridun M. EMECEN**

1350'li yıllardan itibaren Balkanlar'a yönelik Osmanlı akınları, bölgenin sosyo-ekonomik yapısında önemli değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Özellikle Edirne'nin fethinin ve 1371'deki Çirmen savaşının ardından bu gelişmeler, daha farklı bir veche kazanmıştır. Güney Balkanlar'a doğru vadiler ve verimli ovalara doğru ilerleyen Osmanlılar, bu bölgelerde kuvvetle tutunmaya çalışmışlar, hatta bunun için sözkonusu bölgelere Anadolu'dan nüfus nakilleri yapmışlardı. Bu nakiller bilhassa Trakya, Makedonya ve Kuzeydoğu Bulgaristan istikametinde olmuştu. Kolonizasyon hareketi yöredeki feodal beylerin Osmanlı vasalı haline gelişinin ardından başlamış ve daha sonra giderek derece derece hızlanmıştı. Yerli beylerin vasallık bağı, bazı şehir merkezleri hariç, kır kesiminde yeni kolonilerin kurulmasına da zemin hazırlamıştı. Şüphesiz bu yeni koloniler sadece Anadolu'dan değil, aynı zamanda komşu bölgelerden gelenler veya getirilenler tarafından da tesis edilmişti. Feodal beylerin hukukuna riayet, başlangıçta onların kendi mülk ve topraklarında tutunmalarını sağlamıştı. Fakat bu geçici bir tatbikat olmuş, timar sistemi içine alınan bu guruplar, mezkur sistemin hareketliliği sebebiyle, timarlarını sürekli olarak koruyamamışlar, bir kısmı başka bölgelerdeki timarlara nakledilerek eski toprakları ile ilgileri kesilmişti¹.

* Bu yazı, 1995 Haziran'ında Makedonya-Pirlepe'de yapılan "Kral Marko Sempozyumu"na sunulan ve Makedonca'ya tercüme edilen (Prilep 1997, s. 52-63) tebliğin gözden geçirilmiş şeklidir.

** Prof. Dr., İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Tarih Böl.

1. Mesela bu konularda bk. C. Truhelka, "Bosna'da Arazi Meselesinin Tarihi Esasları", çev. Köprülüade Ahmed, *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, I(İstanbul 1931), 43 - 69; bu konuda daha farklı bir bakış açısı N. Filipoviç tarafından öne sürülmüştür: "Bosna-Hersek'te Timar Sisteminin İnkişafında Bazı Hususiyetler", *İktisat Fakültesi Mecmuası (=IFM)*, XV/1-4, İstanbul 1955, s. 154 - 188; "Ocaklık Timars in Bosnia and Herzegovina", *Prilozi*, XXXVI, 1987, 149 - 180. Keza H. İnalçık, "Ottoman Methods of Conquest", *Studia Islamica*, II, 1954, 104 - 129.

Bilhassa bugünkü Makedonya kesimini içine alan bölgelerin ilk ana hedef olması şaşırtıcı değildir. Bölgenin stratejik önemi, tarihi ticaret yollarına hakim olma anlayışı ile birlikte değerlendirilmelidir. Böylesine önemli bölgenin tedricen Türk kolonileşmesine uğramasının altında yatan bir başka gerçek, Türk ve müslüman iskanını kuvvetlendirerek, uç itibar edilen sınır boylarının insan gücü açığını kapatmaktır. Fakat şurası muhakkaktır ki, bu hareket birden ve kitleler halinde olmamış derece derece gerçekleşmiştir². Bu da özellikle XV. ve XVI. yüzyılda hız kazanmıştır. Osmanlılar ani hareketin vasaal beyler üzerindeki tepkilerini dengelemeyi ön plana almışlardır. Bu sert olmayan mutedil siyaset, iç bunalım ve çekişme içindeki bölge beylerinin kısmen çeşitli siyasi, dini etkilerin de rolü ile Osmanlı hakimiyeti altında birleşmelerine yol açmıştır. Zira özellikle Balkan tarihi açısından bir dönüm noktası olan Kosova savaşının ardından Sırbistan'da bir Türksever soylular partisinin oluştuğu bilinen bir gerçektir³. Bu partiye dahil olduğu anlaşılan 1371'deki savaşta kardeşi ile birlikte maktul düşen Vukaşin'in oğlu Marko'nun I. Bayezid'in hizmetinde onun seferlerine katıldığı ve vasallık bağı çerçevesinde kendi mülkünü koruduğu malumdur. Bu siyasetin etkilerini gerek Pirlepe'nin şehir olarak statüsünden ve gerek timar sistemi içindeki hristiyan unsurların mevcudiyetinden anlamak mümkündür. Bu bilgiler ise bize XV. yüzyılın ikinci yarısının hemen öncesinde tutulan bir timar defterinden ulaşmaktadır. Pirlepe ve civarının Osmanlı idaresine geçişinden 40 - 50 yıl kadar sonra tutulmuş bu defter⁴ ve 1455 tarihli bir başka mufassal tahrir defteri⁵, eski statü hakkında fikir veren tek önemli kaynak serilerini oluşturmaktadır.

Marko'nun mülkü olarak Osmanlılarca tanınan Pirlepe ve yöresi, onun ölümüne kadar bu statüsünü korumuştur. Buranın doğrudan Osmanlı idaresine girişinden sonraki ilk tahriri bugün mevcut değildir. Fakat bu tarihten yarım asır sonrasına ait yukarıda sözünü ettiğimiz bir defter, Marko dönemi Pirlepe'sinin fiziki gelişimi, sosyal yapısı ve ekonomik durumu hakkında da fikir verebilecek özelliktedir. Yani bu defterlerden hareketle şehrin bu dönemdeki durumu ve sonraki gelişimi hakkında önemli ipuçları yakalamak

² Bk. Ö. L. Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", *İFM*, XI/1-4, İstanbul 1949, 524 - 569; M. Aktepe, "XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskanına Dair", *Türkiyat Mecmuası*; X (1953), 299 - 312; T. Gökbilgin, *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan*, İstanbul 1957; H. İncalcık, "Rumeli", *İslam Ansiklopedisi*, IX, 768 - 770.

³ H. İncalcık, "Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğu'na", *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, Ankara 1954, s. 141 vd.; E. Werner, *Büyük Bir Devletin Doğuşu*, (çev. O. Esen - Y. Öner), İstanbul 1986, s. 211 vd.

⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi(=BA), *Maliye Defterleri(=MAD)*, nr. 303. Söz konusu defterden ilk istifade eden H. İncalcık'tır (Bk. "Stefan Duşan", s.67).

⁵ BA, *Tahrir Defterleri (=TD)*, nr. 4.

mümkündür. Marko dönemi Pirlepe'si ve sonrası hakkındaki bilgilere geçmeden önce, kısaca kaynaklarımızı tanıtmaya çalışalım.

Yukarıda sözünü ettiğimiz gibi, elde bulunan ve Pirlepe'nin tahririne dayalı olarak hazırlanmış olan en eski tarihli defter Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Maliye defterleri arasında bulunmaktadır⁶. Timar defteri özelliği gösteren bu defter, parça halinde olup Kırçova ile Pirlepe nahiyelerini içine almaktadır. Defterin üzerinde tarih yoksa da sonradan düşülen kayıtların en eskisi 849 (1445) tarihini taşımaktadır⁷. Bunların altında yer alan ana başlıkların kayıtlarının, bu tarih gözününe alınırca, daha eski bir tarihe gittiği ve defterin tanziminin 1440'larda gerçekleştiği varsayılabilir. Bu defter tür olarak H. İncılık tarafından yayımlanan Arvanid defteri⁸ ile benzerlik arz etmektedir. Öte yandan bunu takiben yapılan gerçek büyük tahriri ihtiva eden bir başka defter, mezkur timar defterinden on yıl sonrasına aittir. II. Mehmed'in İstanbul'u fethinden sonra tanzim edildiği sanılan bu defterin tarihinin 1455 olduğu ileri sürülmektedir. Bu görüş muhtemelen doğrudur⁹. Bu defteri Makedonca'ya çevirip yayımlayan Sokoloski ile A. Stojanovski ise bu tarihi 1467-68 olarak vermektedirler¹⁰. Fakat bunun 1455 olarak düzeltilmesi gerekmektedir. Diğer defter ise, 1478 tarihini taşımaktadır¹¹. Sözünü ettiğimiz bu üç defter 1440 - 1478 arasında Pirlepe'nin gelişimini gözler önüne sermektedir. Burada hemen yeri gelmişken Makedonca'ya çevrilen TD, nr. 4'ün orijinal metni bu neşre ilave edilmediği için sözkonusu çevirinin sıhhati hakkında birtakım tereddütler hasıl olmaktadır. Nitekim üstünkörü yaptığımız bir incelemede bu okuma yanlışları hemen tesbit edilebilmektedir¹². Metnin orijinali de ilave edilmiş olsaydı, daha ilmi bir neşir gerçekleşmiş olurdu. Yine

⁶ BA, MAD, nr. 303.

⁷ BA, MAD, nr. 303, s. 29'daki kayıt, kadimi hıristiyan sipahilerinden Dimitri ile ilgili olup kendisinin "belürsüz" olduğu gerekçesiyle timarının Brayan'a evasıt-ı Ramazan 849 / Aralık 1445'de verildiğine dairdir. Ayrıca Pirlepe zeametini uhdesinde tutan Mihaloğlu Aziz Bey'in 850/1446'da vefat ettiği de bilinmektedir. Dolayısıyla defterin en erken 1445, en geç ise 859/1455 tarihli kayıtları içine aldığı anlaşılmaktadır.

⁸ *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, nşr. H. İncılık, Ankara 1954.

⁹ BA, TD, nr. 4'te yer alan bu defterin Serez bölgesini ihtiva eden TD, nr. 3 ile aynı tarihlerde tanzim edildiği anlaşılmaktadır. TD, nr. 3'ün tarihini tartışan M. Ursinus, bunun 859/1454-55 yılına ait olabileceğini belirtmişti ("An Ottoman census Register for the Area of Serres of 859 H (1454-1455)?" *Südost-Forschungen*, XIV(1986), 25 - 36). TD 4'ün de aynı tarihli olduğu anlaşılmaktadır. Zira MAD 303'deki son tarihin 859/1455 oluşu bu konuda önemli bir ipucudur.

¹⁰ *Documents Turcs Sur l'Histoire du Peuple Macédonien*, Skopje 1971.

¹¹ BA, TD, nr. 16 M.

¹² Mesela Postin-Duzan şeklinde okunup anlam verilemeyen mahalle adı Postinduz'dur ve derici, post dikici anlamına gelmektedir. Ayrıca Mank diye okunan ad Manük; Sadık, Savruk; Başboğ, Tekişboğa; Sirmed, Şirmerd olmalı idi.

de büyük bir külliyat serisi olarak hazırlanan bu çalışmayı takdirle karşılamak icab eder.

Kaynakları kısaca tanıttıktan sonra, Pirlepe'nin tarihi geçmişine bir göz atacak olursak; buranın Ortaçağ'da bir Slav prenslik merkezi olarak kurulduğu bilinmektedir¹³. Bizans ve Bulgar krallığı hakimiyetindeki Pirlepe hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. 1346'da Üsküp'te taç giyen Stefan Duşan'ın idaresi altına girdikten sonra burası giderek önem kazanmış görünmektedir. Fakat asıl gelişme süreci, Duşan İmparatorluğunun dağılmasından sonra buraya hakim olup bir prenslik kuran Vukaşin ve oğlu Marko döneminde başlamıştı. 1366'da Vukaşin burada müstakil prensliğini ilan ettikten sonra prenslik merkezi olarak fiziki açıdan inkişaf etmeye başladı ve ticari önemi de arttı. Fakat feodal prenslikler arasındaki katı mücadele ortamı bu gelişmeyi sınırlandırdı¹⁴. Bütün bölgeyi etkisi altına alan mücadele ortamında, taraflar paralı Türk askerlerini de kullanmışlardı. Muhtemelen bölgenin Türklerle ilk bağı bu vasıta ile kurulmuştu. Vukaşin kardeşi ile birlikte 1371'de mağlup ve maktul düşünce, Makedonya Osmanlı akınlarına açık hale geldi¹⁵. Onun yerine geçen oğlu Marko ise diğer feodal beyler gibi Osmanlı vasalı oldu. Osmanlı kaynakları, Çirmen savaşından sonra 1380'li yıllarda içinde Pirlepe'nin de olduğu bazı şehirlerin ele geçirildiğini yazarlarsa¹⁶ da bu tam olarak doğru değildir. Buradaki ifadeleri, yerli beylerin Osmanlı hakimiyetini tanımaları olarak anlamak gerekir. Osmanlı hakimiyetini kabul etmek şartıyla Marko'ya Pirlepe ve etrafı üzerindeki hakları ve prensliğin bırakılması, İslam hukuk prensipleri dahilinde tabiki meşru bir harekettir. 1395'te Marko'nun Eflak seferi sırasında Osmanlı orduları yanında savaşırken hayatını kaybetmesinin¹⁷ ardından Pirlepe'de merkezi Osmanlı idaresi tam olarak kurulmuştur. Dolayısıyla şehir, savaş ve askeri güçle fethedilmiş olmayıp tabii bir seyir içerisinde anlaşma şartları ile Osmanlılara intikal etmiştir. Zira vasallık bağı dolayısıyla

13 Pirlepe hakkında en son kapsamlı çalışma M. Kiel tarafından yapılmıştır ("Pirlepe", *Encyclopaedia of Islam*, 2. ed., VIII,310-312). Keza bk. Bosko Babic, "Some of the essential characteristics of the origin and development of medieval Prilep", *Balcanoslavica*, VI(1977), 29 - 35. Ortaçağ dönemi kasabanın planı: E. Maneva, *Srednovekoven nkid od Makeodonija*, Skopje 1992, s. 186-87.

14 Bk. G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. F. Işıltan, Ankara 1981, s. 490 vd.

15 Bk.G. Ostrogorsky, *aynı eser*, s. 497 - 98; D. M. Nicol, *The Last Centuries of Byzantium*, London 1972, s. 286.

16 Mesela Hoca Saadeddin Efendi, I. Murad'ın Rumeli Beylerbeyi Timurtaş Bey'e Manastır ve Pirlepe'nin fethi için ferman gönderdiğini; Timurtaş'ın 784/1382'de Pirlepe hisarını kuşattığını; kale içindekilerin barış yoluyla teslim olduklarını ve buranın Osmanlı hakimiyetine geçtiğini yazar (*Tacü't-tevarih*, I, 99).

17 17 Mayıs 1395'te Rovina ovasında yapılan savaşta Osmanlılar yanında Sırp prensi, Lazareviç, Constantin Dragaş da savaşmıştı. Dragaş ile Marko savaşta öldürüldü (bk. D. M. Nicol, *aynı eser*, s. 316; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 507).

burası hukuki olarak zaten bir Osmanlı toprağı sayılıyordu. Bu konuda önemli bir ipucu yukarıda sözü edilen defterlerden yakinen anlaşılmaktadır.

1440'lara ait timar defteri parçasında şehirdeki hakim unsurun yerli hıristiyan ahalden oluştuğı açık olarak görülmektedir. Civardaki köylerde de yoğun olarak yerli ahalinin yerleşimini sürdürdüğü dikkati çekmektedir. Yalnızca timar sahipleri arasında Osmanlı askeri zümreleri mevcuttu. Ayrıca şehirdeki kalede Osmanlı askeri birliği bulunuyordu. Öte yandan sözkonusu defterde, timar sahipleri arasında hıristiyan beylerin bulunuşu da bölgenin Osmanlılara intikali hakkında dikkate değer bir ipucudur. Nitekim Pirlepe nahiyesindeki 61 timar biriminin 22'si hıristiyan sipahilerin elindeydi¹⁸. Bunların bazıları "kadimi" sıfatıyla kaydedilmişti. Bunlar muhtemelen Marko'nun beylerinin ve adamlarının ahfadı olmalıdır. Bu ana kadroların üzerine düşülen ilave kayıtlarda bir müslüman sipahinin timarının bilahire bir hıristiyan sipahiye verilebildiği dikkati çekmektedir. Fakat tedricen hıristiyan timar sahiplerinin azaldığı, bu azalmada bu gibilerin bir kısmının ihtida etmiş olmalarının da rol oynadığı söylenebilir. Ancak bunun birden olmadığı hemen tekrar belirtilmelidir. Kır kesiminde henüz bu dönemlerde Anadolu'dan bölgeye yönelik koloni hareketine rastlanmamaktadır. Bu hareket daha ziyade 1528 ve 1570 tarihli tahrir defterlerinde gözlemlenmektedir. Keza sivil halk arasında ihtidaların hemen hemen hiç olmadığı anlaşılmaktadır. Bu tip ihtida hareketlerinin genel olarak XVII. yüzyıl ve sonrasında hız kazandığı malumdur. Öte yandan kısmen İslamlaşmaya başlayan Arnavut guruplarının bölgeye yerleşmeye başladıkları da tesbit edilebilmektedir¹⁹. Ancak müslümanlık bu gibi etnik kimlikleri bünyesinde eritmiş, sosyal yapıdaki tesanüdü temin etmiş olmalıdır. XIX. yüzyıldan itibaren Balkanları derinden etkisi altına alan ve günümüze kadar gelen etnik kimlik arayışlarını sözünü ettiğimiz dönemlere kadar geri götürmenin, Osmanlı sistemi içinde hiç de doğru bir yaklaşım olmadığı malumdur.

Marko dönemi Pirlepe'si, dağ eteğinde yer alan kalenin etrafında teşekkül etmiş bir kale-şehir hüviyetinde idi. 1440'larda burada 11 hane, 1 bive (dul kadın) müslüman ile 350 hane, 44 bive, 49 mücerred (bekar) hıristiyan yaşıyordu²⁰. Defter timarları gösterdiği için mahalle birimi kaydedilmemişti. Kat'i olarak Osmanlı hakimiyetine geçişinden 40 - 50 yıl sonra burada sadece 11 sivil müslüman hanenin bulunuşu, şehrin statüsünü gözler önüne serer. Şehrin vasallık bağı ile Marko döneminde kazandığı bu statü uzun süre devam etmiştir. Bu sırada Pirlepe Mihaloğlu Aziz Bey'in (ö.

¹⁸ BA, MAD, nr. 303, s. 20 - 62.

¹⁹ Bk. M. Kiel, "Pirlepe", *ET*², VIII, 310: Mesela burada ovadaki köylerden Aldanci, Belušino, Borino, Crnilişte, Desova, Drenova, Gorno Zitoše, Norovo, Sačevo ve Vrboec'in Arnavut iskanına sahne olduğu belirtilir.

²⁰ BA, MAD, nr. 303, s. 20.

850 / 1445 - 46)²¹ tahvilinden defterdar zeameti haline gelmişti. Şehrin meşhur Osmanlı uç ve akıncı beyi ailesi ile irtibatını ortaya koyan bu kayıd, Mihaloğulları'nın Marko dönemi ve sonrasında Pirlepe bölgesinde faaliyet gösterdiklerini düşündürmektedir. Bilindiği gibi uç beylerini kontrol altına almaya çalışan I. Bayezid'in ölümünden sonra oğulları arasında başgösteren mücadelelerde Rumeli'de bulunan uç beyleri güçlerini oldukça arttırmışlardı. II. Murad devrinde bunlar kısmen kontrol altına alınmış, etki ve güçlerini kaybetmeleri ancak II. Mehmed devrinde gerçekleşmişti. Pirlepe muhtemelen uzun süre Mihaloğulları'nın faaliyet gösterdikleri uç merkezlerinden biri olmuştur. 1440'larda Pirlepe'nin başlıca gelirleri arasında özellikle pazar vergileri başta zikredilmiştir. Bu da hiç şüphesiz şehrin ticaret yolları şebekesine dahil oluşu ve muhtemelen yeniden faaliyeti artmaya başlayan Via Egnatia ile irtibatıyla ilgilidir. Pirlepe'nin toplam vergi geliri ise 60.539 akça gibi bir rakama ulaşmıştı. Bu dönemde bir altının değerinin 35 akça olduğu düşünülürse bu rakamın önemi daha rahat anlaşılır. Toplam nüfusu ise bu dönemde 1500-1600 civarında olan Pirlepe kale ve varoştan ibaret kasaba hüviyetini sürdürmüş görünmektedir.

II. Mehmed'in tahta çıkışının ardından İstanbul'un fethinden sonra takip edilen siyaset çerçevesinde kapsamlı sayımlar yaptırdığı malumdur. Fakat bu siyasetin izleri Pirlepe için 1455 - 1478 tahrirlerinde görülmektedir. Şehrin eski görünüşünün henüz değişmeden önceki tahriri olması bakımından 1455 tarihli mufassal tahrir defteri özel bir önem kazanmaktadır. Makedonca'ya da tercüme edilen bu defterdeki bilgiler, Pirlepe'nin iki müslüman, yirmi hıristiyan mahalleye sahip olduğunu göstermektedir²². Bu yapı şehrin henüz kale-varoş durumunu aksettirmektedir. İki müslüman mahallesinden Hacı Ubeyd'in adını taşıyan 11; Pirlepe kethüdasının unvanını taşıyan ise 10 sivil erkek nüfustan ibaretti. Hacı Ubeyd aslında şehre ilk yerleşen eski bir sipahidir ve mahallenin kurucusu olup burada ikamet etmektedir²³. Diğer mahalle de şehir kethüdasınca tesis edilmiştir. Öte yandan gayri müslim mahallelerden Falçar, İştinar adlarını taşıyanlar, aynı adlı kişilerce teşkil edilmiş olup bunlar tahrir sırasında mahallede oturmaktaydılar. Ayrıca Hayyatan (Terziler), Postinduzan (Post dikici, dericiler), Kassaban (Kasablar) adlı meslek guruplarının adlarını taşıyan mahalleler de mevcuttu. Bu durum aslında sözkonusu yerleşmelerin Osmanlı hakimiyeti sonrasında kurulmuş olduklarını gösterir. Bu üç esas meslek gurubu mensuplarının özellikle Osmanlılar tarafından belki de başka yerlerden getirilip burada iskan edildikleri söylenebilir. Şu halde en az iki

21 İ. H. Uzunçarşılı, "Mihaloğulları", *İslam Ansiklopedisi*, VIII, s.290.

22 BA, TD, nr. 4, s. 1 - 9.

23 Bu zat hakkında deftere: "Kadimi sipahidir, şimdiki halde ma'zuldür ra'iyyet değildir" şeklinde kayıt düşülmüştür (TD, nr. 4, s. 1).

müslüman ve altı hıristiyan mahallesinin Osmanlı hakimiyeti sonrasında teşkil edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Marko dönemi Pirlepe'si ise bu iskan birimleri dışındakilerde aranmalıdır. Öte yandan bu mahallelerde yaşayan hıristiyan sivillerin adlarının tahkiki bunların menşeleri hakkında fikir verebilecek özelliktedir. Ancak bu konu ilgili alanda çalışan mütehassısların (Onomastika/Antroponimi) işidir. Sivil müslümanlar arasında ise, kul menşeli kimseler ile çeşitli meslek mensupları bulunmaktadır. Gerek hıristiyan ve gerekse müslüman meslek sahiplerinin mevcudiyeti, Osmanlıların şehrin iktisadi bakımdan kalkınmasını temine yönelik faaliyetleri cümlesinden ele alınmalıdır. Bu dönemde şehrin ticari kapasitesi de artmış ve pazar vergisi 8000 akçaya ulaşmıştı. Hüseyin Bey'in zeameti olan Pirlepe'nin vergi gelir toplamı ise 79.614 akçaydı. Bu vergi gelirinin 35.000 akçalık önemli bir bölümü bağcılıktan sağlanıyordu. Bu durum şehrin etrafının üzüm bağları ile çevrili olduğunu ve bununla ilgili işletmelerin mevcut bulunduğunu hatıra getirmektedir. Terzi, derici, dokumacı gibi meslek mensupları yanında şehir halkının önemli bir kısmı civardaki topraklarda ziraat yapıyorlardı. Bağcılık dışında civarda buğday, arpa, keten, bostan mahsülleri elde edilmekteydi. Diğer taraftan halktan sadece ispenç vergisi alınması da manidardır.

1478 tarihli defter şehrin fiziki ve nüfus açısından giderek eski görüntüsünü kaybedip bir Osmanlı şehri hüviyetini kazanma sürecinin başlangıcına işaret etmektedir²⁴. Bu tamamiyle II. Mehmed'in takip ettiği siyasetin bir sonucu idi. 1476 - 77'de inşa edilen Çarşı camii, müslüman nüfusun birikmesinde ve asıl şehrin aşağı kesiminde yeni bir yerleşmenin ortaya çıkışında etkili olmuştu. Bu kısım tam bir Osmanlı kasabası görünüşündeydi. Nitekim 1478 tarihli defterde, "cemaat-i müslümanan" başlığı altında 64 hane 11 mücerred nüfus kaydedilmişti ve bunlar bilahare Ali Bey adlı mahalleyi oluşturacaklardı. Bunlar aşağı ova kesimindeki yeni yerleşim biriminin ilk sakinleriydi. Bu gurup arasında, imam, müezzin gibi dini meslek mensupları ile boyacı, dokumacı, derici, kuyumcu, tablbaz, iğneci, helvacı, çizmecici gibi esnaf gurupları vardı. Bunlar içinde Ali Bey ve Mustafa Bey'e mensub kul menşeli kimseler de mevcuttu. Eski mahallelerden Kethuda'da 33 hane sivil, 18 hane, 2 mücerred sipahiler hizmetindeki gulam oturmaktaydı. Hacı Ubeyd'de ise 26 hane, 8 mücerred bulunuyordu. Şehrin nüfus terkiibinde kul ve gulam kayıtlı kimselerin sayılarının fazla oluşu dikkat çekicidir; hatta Kırım'dan gelenlerin de burada oturduğu görülmektedir. Çoğunluğu dışarıdan getirilen ve şehre yerleştirilen bu kul ve gulamların muhtedilerden oluştuğu söylenebilir. Bunların çoğu Osmanlı timar beylerinin hizmetinde idiler. Öte yandan hıristiyan siviller yine 20 mahallede ikamet etmekteydiler. Nüfuslarında bir önceki tahrire göre, küçük bir azalma olmuştu (376 hane, 35 bive). Asıl ilginç, hiç şüphesiz müslüman nüfusun 1455'ten

²⁴ BA, TD, nr. 16 M., s. 574 - 585.

1478'e kadar geçen yaklaşık yirmi yıllık bir müddet zarfında 21'den 141 haneye yükselmesidir. Bu tabii bir sonuç değil şehre yönelik sistemli bir kolonizasyonun sonucudur. Öte yandan hıristiyan nüfusta da belirli bir artış tesbit edilebilmektedir. Bu da müslüman nüfusun şehrin kendi içindeki ihtidalarla oluşmadığının açık bir delilidir. Nitekim 1528'de hıristiyan nüfus 463 hane, 1570'de ise 492 haneye ulaşmıştı. Bu dönemlerde müslüman nüfus ise 210'dan 189'a düşmüş bulunuyordu²⁵. Şehirde müslüman nüfus kesafetinin dengelenmesi XVII. yüzyıldan sonra gerçekleşmiştir. Öte yandan Pirlepe'deki Archangels manastırı ile buraya 10 km mesafedeki Treskavac manastırı Pirlepe metropolidi David'in mülkü olarak varlığını sürdürmekteydi. Diğer bazı manastırlarla birlikte buralar çeşitli vergilerden muaf tutulmuşlardı²⁶.

Anlaşılabacağı üzere Marko devri Pirlepe'si hakkında en önemli kaynak serisini XV. yüzyılın ikinci yarısına ait Osmanlı tahrir defterleri teşkil etmektedir. 1455'ten itibaren bir Osmanlı şehri haline geliş sürecine giren Pirlepe'nin eski tarihi, fiziki ve sosyal yapısı hakkındaki bilgiler bu kaynaklar vasıtasıyla bugüne ulaşmakta; dolayısıyla bunlar yeni bakış açılarıyla tetkike muhtaç kıymetli bir külliyat olma hususiyetini haiz bulunmaktadır.

---

²⁵ M. Kiel, "Pirlepe", s. 310.

²⁶ BA, TD, nr. 16 M., s. 669 - 670.